

# Migratie en ontwikkeling

HEIN DE HAAS

## Mythen, nuances en nieuwe inzichten

DE MAATSCHAPPELIJKE EN WETENSCHAPPELIJKE discussie over internationale Zuid-Noordmigratie is eenzijdig, want zij richt zich vrijwel uitsluitend op belang en gevolgen van migratie voor de 'ontvangende' samenlevingen. Dit is opmerkelijk, aangezien migranten een belangrijke bijdrage leveren aan de sociale en economische ontwikkeling van hun moederland. Het is ook jammer, omdat het veronachtzamen van de 'andere kant' van migratie een beter begrip van ontwikkelingsgerelateerde oorzaken en gevolgen van migratie in de weg staat.

Beter inzicht in de relatie tussen migratie en ontwikkeling is broodnodig voor het beantwoorden van de vraag hoe beleid de bijdrage van migratie aan ontwikkeling in herkomstlanden kan vergroten. Hierbij is het noodzakelijk de relatie tussen migratie en ontwikkeling als een *wederkerige* relatie te beschouwen. Migratie is zowel intrinsiek onderdeel en gevolg van ontwikkeling als een zelfstandige factor die zijn stempel zet op ontwikkeling in zowel de herkomst- als bestemmingslanden. Ook is het nodig een koppeling aan te brengen tussen de traditioneel gescheiden terreinen van ontwikkelings- en immigratiebeleid.

### Migratiemythen

Mede door de eenzijdige blik op de 'ontvangende' kant van migratie, is er een aantal zichzelf bevestigende 'migratie-mythen' ontstaan, die nauwelijks empirisch getoetst worden. Deze 'migratie-mythen' hebben in de publieke beeldvorming en beleidskringen vaak de status van 'waarheid' gekregen. Er valt veel op deze 'waarheden' af te dingen.

De eerste mythe is dat we in een tijd van ongeken- de migratie leven. Een eeuw geleden was het percentage internationale migranten op de totale wereldbe-

*Het beleid ten opzichte van migratie uit landen in ontwikkeling moet drastisch worden herzien. In plaats van de restrictieve aanpak dienen grenzen te worden opengesteld voor selectieve arbeidsmigratie. Daarmee wordt het ontwikkelingspotentieel voor zowel zendende als ontvangende samenlevingen vergroot.*

volking echter ongeveer even hoog als nu (2,5%-3%). Migratie blijft dus in omvang beperkt, van een 'vloedgolf' is ondanks enige toename in de jaren '90 zeker geen sprake en er lijkt dan ook geen enkele reden voor paniek.<sup>1</sup> Hoewel er mondiaal niet veel meer migratie is, is de richting van migratiestromen wél drastisch veranderd. Er heeft zich sinds de dekolonisatie van de 'Derde Wereld' een omkering van de migratiestromen voorgedaan, waarbij de Zuid-Noordmigratie sterk is toegenomen. Dit heeft Westerse samenlevingen voor het eerst met relatief omvangrijke groepen zichtbaar niet-Westerse migranten geconfronteerd. Vandaar ook de 'overspoelingsbeeldvorming'.

Apocalyptische scenario's van een massale toestroom lijken ook theoretisch ongegrond, omdat ze uitgaan van een onnauwkeurige analyse van de oorzaken van migratie. Dit hangt samen met de tweede migratie-mythe, namelijk dat armoede en misère de oorzaken van arbeidsmigratie zijn. Hoewel migratie voortkomt uit de hoop op een beter bestaan, zijn het zelden de allerarmsten die migreren.<sup>2</sup> Migratie gaat gepaard met aanzienlijke kosten en risico's, en vergt naast kennis en contacten ook de nodige aspiraties. Dit verklaart de paradox dat sociaal-economische ontwikkeling in de vorm van stijgende inkomens, toenemend opleidingsniveau en toegang tot informatie aan-

vankelijk gepaard gaat met *toenemende* emigratie.

Niet absolute armoede, maar juist enige mate van ontwikkeling, gecombineerd met *relatieve* deprivatie in de vorm van mondiale ongelijkheid in ontplooiingsmogelijkheden, dat lijken de voornaamste oorzaken van migratie. Dit verklaart ook waarom belangrijke emigratielanden (Mexico, Marokko, Egypte, Turkije en de Filipijnen) nu juist niet tot de minst-ontwikkelde landen behoren. Ontwikkeling gaat onvermijdelijk gepaard met toenemende mobiliteit en migratie. Alleen op langere termijn, na enkele tientallen jaren duurzame groei, neemt emigratie meestal af en vormen emigratielanden zich zelfs om tot netto immigratielanden. Landen als Spanje, Italië, Griekenland en Ierland hebben een dergelijke transitie door gemaakt, landen als Zuid-Korea en Taiwan maken haar thans door, en landen als Turkije, Tunesië en Mexico staan wellicht aan het begin hiervan.

De relatie tussen migratie en ontwikkeling is dus noch lineair noch omgekeerd evenredig. Groei en ontwikkeling hebben eerder een omgekeerd U- of J-vormig effect op emigratie. Dit fenomeen is in de literatuur ook wel beschreven als de 'migratiebult'.<sup>3</sup> Overigens is die relatie niet éézijdig van oriëntatie, omdat een *afnemend* relatief ontwikkelingspeil een immigratiesamenleving weer tot emigratiesamenleving kan omvormen. Argentinië is hiervan een sprekend recent voorbeeld.

De *derde* mythe is dat ontwikkelingshulp en het afbreken van handelsbarrières een effectief 'medicijn' tegen migratie zijn. Pleidooien vóór ontwikkelingssamenwerking en vrijhandel worden niet zelden met dit argument gelegitimeerd. Dit gaat evenwel voorbij aan het theoretisch inzicht dat 'ontwikkeling' de neiging heeft migratie in eerste instantie te stimuleren. Sociale en economische ontwikkeling stelt mensen beter in staat te migreren en verhoogt hun ambities. Handelsliberalisatie (NAFTA; EU met Noord-Afrika en Midden-Oosten) zal op korte tot middellange termijn eerder tot meer dan minder migratie leiden.<sup>4</sup> Ook succesvolle bestrijding van absolute armoede in bijvoorbeeld Sub-Sahara Afrika zal in eerste instantie eerder tot een hogere dan lagere migratiegeneigdheid leiden. 'Stay-at-home'-ontwikkelingsbeleid lijkt daarom een goed voorbeeld van 'being right for the wrong reasons'.

Wellicht het meest gebruikte argument tegen migratie als potentiële bron van ontwikkeling is dat zij leidt tot *brain drain*, de *vierde* migratie-mythe. Ook hier blijkt de werkelijkheid een stuk genuanceerder. Uit onderzoek blijkt dat de *brain drain* alleen in specifieke gevallen zonder meer schadelijk is. In de eerste plaats zijn lang niet alle migranten hoog opgeleid. Ook blijkt er naast een *brain drain* vaak sprake van een *brain gain*.<sup>5</sup> Het vertrek van hoger opgeleiden heeft op langere termijn vaak positieve effecten in de

vorm van een tegenstroom van geld, investeringen, handelscontacten, kennis en informatie. Ook blijkt het perspectief naar het buitenland te vertrekken achterblijvers te motiveren om door te studeren. Arbeid kan in Westerse landen vaak veel produktiever worden aangewend. In veel ontwikkelingslanden is tegenwoordig bovendien vaak sprake van hoge werkloosheid onder hoger opgeleiden; in dat geval overtreffen de baten de kosten helemaal.

Niet zelden beschouwen regeringen goedgeschoolde arbeidskrachten zelfs als 'exportprodukt' en creëren ze bewust overschotten onder bepaalde categorieën hoger opgeleiden. Een land als de Filipijnen leidt bijvoorbeeld bewust beroepskrachten als verpleegsters op met als doel het binnenbrengen van overmakingen. Hoogopgeleide migranten spelen naast hun rol als ondernemers vaak een belangrijke rol in het maatschappelijk-politiek debat en de ontwikkeling van een *civil society* in herkomstlanden.

De *vijfde* mythe is dat overmakingen van migranten ('remittances') in herkomstlanden voornamelijk worden geconsumeerd en leiden tot passieve afhankelijkheid. Dit is misschien wel het hardnekkigste *idée reçue* over migratie en ontwikkeling, een beeld dat in de jaren '70 is ontstaan en sindsdien goeddeels zijn eigen leven is gaan leiden. Het klassieke idee is dat overmakingen door het thuisfront over de balk worden gegooid door het uit te geven aan protserige huizen, feesten, auto's, kleren en andere (geïmporteerde) consumptiegoederen. Van produktieve investeringen zou zelden sprake zijn. Door het massale vertrek van 'jonge, talentvolle en ondernemende' jongemannen zouden mensen zich terugtrekken uit lokale economische activiteiten. Migratie veroorzaakt lethargie en economische neergang in herkomstgebieden, draagt dus niet bij aan ontwikkeling, maar ondermijnt deze juist.

Dit pessimistisch perspectief blijkt bij nader inzien een tamelijk povere empirische en analytische basis te hebben.<sup>6</sup> In de Europese migratiecontext is de laatste tijd verrassend weinig gericht onderzoek gedaan naar de ontwikkelingseffecten van migratie op herkomstgebieden. Uit recent empirisch onderzoek in Latijns-Amerika, maar ook in Afrika en Azië, blijkt echter dat overmakingen migranten en hun familieleden in staat stellen investeringen in landbouw en andere vormen van bedrijvigheid te plegen. Migratie blijkt in de meeste gevallen en zeker op de langere termijn meestal niet te leiden tot passieve afhankelijkheid, maar eerder tot toegenomen economische activiteiten.<sup>7</sup>

Het idee dat het overgemaakte geld voornamelijk wordt besteed aan 'nutteloze' consumptie, blijkt vaak op drijfzand te zijn gebaseerd. Voorts is er kritiek mogelijk op de neiging uitgaven aan behuizing, sanitaire voorzieningen, gezondheidszorg, voeding en

scholing van kinderen als irrationeel of onproductief aan te duiden. Dergelijke verbeteringen in welzijn en 'menselijk kapitaal' vergroten immers de keuzevrijheid van mensen, hun produktiviteit en hun vermogen tot deelname aan het maatschappelijk debat. Zij behelzen daarom wel degelijk 'ontwikkeling', die dus meer omvat dan bedrijfsmatige investeringen alleen.

Bovendien blijken bestedingen door migranten positieve werkgelegenheids- en *multiplier*-effecten te hebben, waarvan ook niet-migrantten meeprofiteren. Overmakingen leiden daarom op termijn vaak tot stijging van de algehele welvaart van gemeenschappen die de familie van de migrant overtreft. Ook blijkt migratie niet per definitie gepaard te gaan met groeiende inkomensongelijkheid in herkomstgebieden, maar hangt dit af van de selectiviteit van migratie en de geografische en tijdsschaal waarop de analyse plaatsvindt. Hoewel de migratie-*impact* dus niet ondubbelzinnig is, moet het eenzijdige, hardnekkige beeld van emigratieregio's die passief aan het migratie-infuus liggen, worden bijgesteld.

Migratie leidt evenmin automatisch tot méér ontwikkeling. Het is van belang te onderkennen dat het om een ontwikkelings-*potentieel* gaat. De *specifieke omstandigheden* waaronder migratie optreedt, zijn van invloed op de mate waarin migranten geneigd zijn geld terug te sturen, te investeren en terug te keren. De juiste vraag is daarom niet of migratie negatief of positief is voor ontwikkeling, maar waarom migratie voor bepaalde landen, regio's en sociale groepen veel positievere effecten heeft dan voor anderen.

De zesde mythe is dat gerichtheid op het moederland een teken van gebrekkige integratie is. Deze opvatting is in Nederlandse beleidskringen thans zeer in zwang, en toont aan hoezeer de blikrichting van het migratiedebat zich eenzijdig tot het 'bestemmingsland' heeft vernauwd. Gerichtheid op het herkomstland kan inderdaad een teken van slechte integratie zijn. Toch lijkt het niet alleen tamelijk hardvochtig, maar ook feitelijk onjuist betrokkenheid bij achtergelaten familie en vrienden bij voorbaat in het verdomhoekje van 'niet willen integreren' te plaatsen. Sociaal-economische integratie gaat namelijk ook gepaard met een toegenomen financiële en cognitieve capaciteit om te investeren in het land van herkomst, 'transnationale' ondernemingen op te zetten of een bijdrage te leveren aan het maatschappelijk debat.

Loyaliteit met het herkomstland botst dus niet per definitie met goed burgerschap in het bestemmingsland. Ook in Nederland is er onder nieuwe generaties, beter opgeleide 'migrantten' een toenemende neiging hun stem te laten horen, bijvoorbeeld door het oprichten van 'Diaspora-verenigingen', die soms als ontwikkelingsorganisaties werken.<sup>8</sup> Het lijkt in dit verband belangrijk te onderkennen dat steeds meer

migrantten in een 'transnationale' wereld leven, waarbij het steeds moeilijker wordt te spreken in vastomlijnde tweedelingen van 'herkomst' en 'bestemming' of categorieën als 'permanente' en 'tijdelijke' migratie. Migrantten zijn vaak betrokken op beide samenlevingen. Deze 'transnationaliteit' kan goed samengaan met 'integratie'; zij verdient het dus niet bij voorbaat geproblematiseerd te worden, laat staan bestreden.

### Overmakingen als het nieuwe ontwikkelingsmantra?

De stijging van Zuid-Noordmigratie is gepaard gegaan met een nog sterkere stijging van het bedrag aan geldovermakingen door migrantten naar ontwikkelingslanden – van 2 miljard dollar in 1970 tot 71 miljard dollar in 2001.<sup>9</sup> Dit bedrag is inmiddels al zo'n 50% hoger dan het (dalende) bedrag aan ontwikkelingshulp en is goed voor circa de helft van de directe buitenlandse investeringen. Aangezien veel geld via informele kanalen of in natura wordt gestuurd, ligt het werkelijke bedrag nog veel hoger. Overmakingen zijn stabiel en tonen een minder pro-cyclisch verloop dan andere kapitaalstromen richting ontwikkelingslanden.<sup>10</sup> Overmakingen hebben drastische verbetering van de levensomstandigheden van tientallen miljoenen huishoudens in ontwikkelingslanden mogelijk gemaakt. Voor een toenemend aantal ontwikkelingslanden vormen overmakingen een onontbeerlijke bron van harde valuta op de betalingsbalans.

De sterk toegenomen overmakingen hebben vrij plotseling aanleiding gegeven tot een hernieuwde belangstelling voor 'migratie en ontwikkeling' onder overheden en ontwikkelingsorganisaties binnen en buiten Nederland.<sup>11</sup> In de internationale ontwikkelingswereld is sinds enkele jaren sprake van een juichstemming over overmakingen als motor voor ontwikkeling in herkomstlanden. Recente rapportages, zoals die van de Wereldbank, zien overmakingen als een uiterst belangrijke bron van ontwikkelingsfinanciering – en een alternatief voor ontwikkelingshulp, zo lijkt soms de impliciete suggestie.<sup>12</sup>

In deze euforie ligt het gevaar van naïef optimisme, waarbij migranttenovermakingen tot het nieuwste 'ontwikkelingsmantra' worden verheven, levensgroot op de loer.<sup>13</sup> Overmakingen worden voorgesteld als een welhaast ideale bron van ontwikkelingskapitaal, die 'bottom-up' toestroomt naar de mensen die het echt nodig hebben, waarbij er geen geld aan de strijdstok van ontwikkelingsorganisaties of corrupte ambtenaren blijft hangen. Hoewel hier een belangrijke kern van waarheid in zit, is ongebreideld optimisme niet op zijn plaats. Daarvoor is het verschijnsel alleen al – en in weerwil van de 'overspoelingsbeeldvorming' – te beperkt van omvang. Slechts 2,5 tot 3% van de wereldbevolking is internationaal migrant en de 72

miljard dollar aan inkomensoverdrachten vormen 'maar' 1,3% van het totale BNP van ontwikkelingslanden.

Zulk ongeremd optimisme gaat spijtig genoeg ook voorbij aan de inzichten en vooral nuances die uit het wetenschappelijk onderzoek naar 'migratie en ontwikkeling' naar voren zijn gekomen. Hoewel uit empirisch onderzoek blijkt dat migratie een zeer positieve ontwikkelings-*impact* kan hebben, komt hieruit dus ook naar voren dat het ontwikkelings-*potentieel* van migratie vaak bij lange na niet volledig wordt benut. Dit heeft in de eerste plaats betrekking op het slechte investeringsklimaat en het gebrek aan politiek-economische stabiliteit in de herkomstlanden, in de tweede plaats op het restrictieve en door migranten als wispelturig ervaren immigratiebeleid, wat de neiging heeft circulaire migratiepatronen te doorbreken.

Essentieel is dat migratie mensen nu juist de vrijheid heeft gegeven zowel te investeren als zich volledig terug te trekken uit het land en de regio van herkomst. Juist deze toegenomen vrijheid wordt door migranten beschouwd als essentiële verworvenheid, en betekent vanuit hun perspectief 'ontwikkeling'. Slechte infrastructuur, inflatie, corruptie, bureaucratie, het ontbreken van rechtszekerheid en het hiermee samenhangend gebrek aan vertrouwen in de overheid en de toekomst van herkomstlanden verklaren waarom veel migranten uiteindelijk niet terugkeren of hun investeringsplannen geheel of gedeeltelijk afblazen.<sup>14</sup>

### Koppel immigratie- en ontwikkelingsbeleid

Aangezien de relatie tussen migratie en ontwikkeling zich voornamelijk op individueel en gezinsniveau manifesteert, zijn de mogelijkheden tot het voeren van een specifiek, op het vergroten van het ontwikkelingspotentieel van migratie gericht beleid per definitie beperkt. Bovendien koesteren veel migranten een diep wantrouwen jegens overheden. Het beste beleid lijkt voorsnog het verbeteren van de rechtspositie van migranten en van de *algemene* sociale en politiek-economische omstandigheden in het herkomstland. Wanneer investeringscondities en rechtszekerheid structureel verbeteren, blijken migranten een zeer positieve bijdrage aan ontwikkeling te kunnen leveren en keren velen terug.

Overmakingen spelen een uiterst belangrijke, positieve rol in ontwikkeling. Toch is migratie geen *panacee* voor ontwikkeling. Hoewel overmakingen mensen in staat stellen te investeren, hangt de mate waarin zij dat doen sterk af van de *ontwikkelingscondities* in het herkomstland. Ook is *rechtszekerheid* van migranten in de herkomst- én bestemmingslanden een noodzakelijke voorwaarde, willen zij een substantiële bijdrage aan ontwikkeling kunnen leveren. Het

microniveau waarop de inkomensoverdrachten plaatsvinden, is behalve hun kracht ook hun voornaamste zwakte. Deze 'versnippering' maakt het voor individuele migranten moeilijk algemene ontwikkelingsobstakels uit de weg te ruimen. Migratie is dus geenszins een substituut voor deugdelijk beleid door overheden in ontwikkelingslanden.

Hoewel de mogelijkheden voor specifiek 'migratie en ontwikkeling'-beleid dus beperkt zijn, kunnen overheden en ontwikkelingsorganisaties op een aantal terreinen een rol spelen in het vergroten van de ontwikkelingsbijdrage van migratie. Een beleidsterrein is het verlagen van de transactiekosten van inkomensoverdrachten naar ontwikkelingslanden. Banken, wisselkantoren als Western Union en informele tussenpersonen maken hier thans hoge winsten op. Daarnaast valt te denken aan fiscale maatregelen, zoals het aftrekbaar maken van overmakingen. Een dergelijke regeling is in Nederland in het kader van de belastinghervorming onder Bos juist afgeschaft. Ook herkomstlanden kunnen overmakingen proberen aan te trekken door bijvoorbeeld fiscale voordeelregelingen of de mogelijkheid buitenlandse valuta-rekeningen te openen.

Voorts is gericht beleid denkbaar waarbij migranten afzonderlijk, maar vooral de talrijke zelforganisaties of 'Diaspora-verenigingen' van migranten die willen investeren of ontwikkelingsprojecten willen opzetten in het herkomstland, materieel en immaterieel worden ondersteund. Hiertoe worden in Nederland initiatieven ontplooid door medefinancieringsorganisaties voor ontwikkelingssamenwerking. Aangezien de meeste inkomensoverdrachten op individueel niveau plaatsvinden, en veel migranten juist niets van overheidsbemoeienis willen weten, moet de reikwijdte van dergelijk beleid evenwel niet worden overschat.

### Nederlands beleid: discrepanties

In het Nederlands beleid ten opzichte van migratie en ontwikkelingslanden doemen twee discrepanties in beleidsdoelstellingen op. Terwijl ontwikkelingssamenwerking zich vooral op armoedebestrijding en de armste landen richt, behoren migranten nu juist *niet* tot de allerarmsten en komen de meeste migranten ook niet uit de armste landen. Het doel om migratie en ontwikkeling te koppelen, kan vanuit de uitgangspunten van het huidige beleid daarom moeilijk bereikt worden.

Een tweede, meer fundamentele, discrepantie zit tussen het uiterst restrictieve beleid ten opzichte van arbeidsimmigratie enerzijds en de wens circulaire migratie en de ontwikkelingsbijdrage van migratie te stimuleren anderzijds. Immigratiebeleid is bij uitstek het terrein waarop overheden van 'ontvangende'

samenlevingen een grote invloed kunnen hebben op de ontwikkelingsbijdrage van migratie. Het effectief koppelen van de traditioneel gescheiden terreinen van ontwikkelings- en immigratiebeleid vergt echter wel het doorbreken van een zevende en laatste *migratiemythe*. Deze luidt dat migratie door immigratiebeleid een halt kan worden toegeroepen. Hoewel beleid uiteraard invloed heeft op omvang en aard van migratie, zijn de doelen van immigratiebeleid irreëel en de resultaten daarom vaak contraproductief. Het onjuiste uitgangspunt van veel politici lijkt hierbij dat effectieve migratie-controle gelijk staat aan nul-migratie.<sup>15</sup>

Een zeer hoge mate van immigratiecontrole blijkt echter onmogelijk, zonder ernstig inbreuk te maken op mensenrechten en het open karakter van Westerse samenlevingen en economieën. Alleen politiestaten als Saoedi-Arabië kunnen migratie grotendeels, maar zelfs dan nog niet volledig, beheersen. Immigratie correleert daarom sterker met economische groei dan met immigratiebeleid. Sociale netwerken en familiemigratie verklaren voorts waarom migratie een gedeeltelijk autonoom proces is, dat zelfs nog over formeel gesloten grenzen doorgaat. Het blijkt keer op keer een illusie dat dit valt tegen te houden.

Naast een aanbod, bestaat er een reële vraag naar migrantenarbeid. Hoewel arbeidsmigratie geen structurele oplossing biedt voor de vergrijzingsproblematiek, is de algemene verwachting dat er zowel aan de onder- als bovenkant van de arbeidsmarkt een vraag naar migrantenarbeid zal blijven bestaan – zelfs bij een tamelijk drastische toename van de arbeidsparticipatie.<sup>16</sup> Aangezien Zuid-Noordmigratie een onlosmakelijk onderdeel is van meer algemene, mondiale ontwikkelingsprocessen, is het zinloos te veronderstellen dat migratie een halt kan worden toegeroepen zolang vraag en aanbod in stand blijven.<sup>17</sup>

Restrictief immigratiebeleid heeft bij voortbestaan van de ontwikkelingsgerelateerde oorzaken van migratie bovendien diverse schadelijke, 'perverse' effecten, zoals de toename van niet-geregistreerde ('illegale') migratie, criminele activiteiten, mensonterende toestanden rond mensensmokkel en juist een mindere greep op selectie van immigratie. Voor het vraagstuk van 'migratie en ontwikkeling' is het vooral van wezenlijk belang te onderkennen dat het juridisch sterk inperken van arbeids-immigratie de neiging heeft *circulaire* migratiepatronen te doorbreken, en mensen er paradoxaal genoeg juist toe aanzet zich *permanent* te vestigen.<sup>18</sup>

Hoe moeilijker arbeidsmigratie wordt gemaakt, des te meer mensen worden aangemoedigd vast te klampen aan eenmaal verworven rechten in de vorm van verblijfstitels via bijvoorbeeld gezinsmigratie. Onder Marokkaanse migranten in Europa heeft het restrictief immigratiebeleid bijvoorbeeld niet zozeer geleid tot

de beoogde afname van immigratie of tot retournemigratie, maar tot een versterkte neiging zich permanent in Europa te vestigen. Dit vermindert tevens de potentiële bijdrage van migratie aan ontwikkeling in herkomstlanden.

## Conclusie

Terwijl het ontwikkelingspotentieel van migratie voor herkomstlanden dus enigszins vergroot kan worden door specifiek beleid, zoals het faciliteren van overmakingen en investeringen door migranten, ligt de sleutel voor een effectief en coherent migratie- en ontwikkelingsbeleid in een veel vrijer beleid ten opzichte van arbeidsmigratie. Hoewel restrictief beleid tegemoet komt aan xenofobie en publieke angsten voor een 'vloedgolf' migranten, getuigt het van een gebrek aan inzicht in de ontwikkelingsgerelateerde oorzaken van migratie.

De paradox is dat restrictief beleid permanente vestiging van migranten aanmoedigt en circulaire migratiepatronen doorbreekt. Door de grenzen grotendeels open te zetten voor vraaggestuurde arbeidsmigratie, wordt het positieve ontwikkelingspotentieel van migratie voor zowel de zendende als de ontvangende samenlevingen gemaximaliseerd.<sup>19</sup> Het doelgericht toelaten van immigranten vergroot de mogelijkheid immigranten te selecteren op bijvoorbeeld opleidingsachtergrond. Verdergaande criminalisering van migratie wordt zodoende tegengegaan en circulaire migratie gestimuleerd. Migranten worden zichtbaarder, mensensmokkel wordt teruggedrongen. Dit is óók in het belang van ontvangende samenlevingen. *Last but not least* verhoogt vrijere circulatie de mate waarin migranten hun wezenlijke bijdrage aan ontwikkeling van herkomstlanden kunnen leveren.

Dit lijkt voldoende reden het bestaande beleid ten opzichte van migratie en ontwikkeling drastisch te herijken in de richting van een minder krampachtige omgang met arbeidsmigratie. Dit is zowel in het belang van arme en rijke landen als van de migranten zelf. ■

## Noten

- 1 Grete Brochmann & Tomas Hammar (red.), *Mechanisms of Immigration Control*, Oxford/New York: Berg, 1999.
- 2 Ook bij 'niet-arbeidsmigratie' uit door hongersnood, oorlog of natuurgeweld geteisterde gebieden zijn het meestal niet de allerarmsten die migreren. Zie bijv. Ronald Skeldon, *Migration and Development: A Global Perspective*, Essex: Longman, 1997.
- 3 Philip Martin & J. Edward Taylor, 'The Anatomy of a Migration Hump', in: J. Edward Taylor (red.), *Development Strategy, Employment, and Migration: Insights from Models*, Parijs: OECD, 1996, blz. 43-62.

- 4 Maurice Schiff, *How Trade, Aid, and Remittances Affect International Migration*, Washington: World Bank, 1994; Philip Martin, *Economic Integration and Migration: The Mexico-US Case*, Paper for the WIDER conference, Helsinki, 27-28 september 2002.
- 5 Oded Stark, C. Helmenstein & A. Prskawetz, 'A Brain Gain with a Brain Drain', in: *ECOLET*, 55(2), 1997, blz. 227-234; Lindsay B. Lowell & Allan Findlay, *Migration of Highly-Skilled Persons from Developing Countries: Impact and Policy Responses*, Genève: ILO/DFID, 2002.
- 6 Dat eerdere studies vaak tot pessimistische conclusies leidden, is vaak een gevolg van methodologische gebreken, overspannen verwachtingen over het ontwikkelingspotentieel van migratie en arbitraire of ontbrekende definities van 'ontwikkeling'. Zie bijv. Oded Stark, *The Migration of Labor*, Cambridge/Oxford: Blackwell, 1991; J. Edward Taylor, 'The New Economics of Labour Migration and the Role of Remittances in the Migration Process', in: *International Migration*, 37(1), 1999, blz. 63-88.
- 7 Zie bijv. Richard Adams, 'The Economic Uses and Impact of International Remittances in Rural Egypt', in: *Economic Development and Cultural Change*, 39, 1991, blz. 695-722; Hein de Haas, 'De Andere Kant van Migratie – Een Marokkaanse Oase op Drift', in: J. van der Meer (red.), *Stille Gevers: Migranten en hun Steun aan het Thuisland*, Amsterdam: De Balie, 2004, blz. 58-68; J. Edward Taylor e.a., 'International Migration and Community Development', in: *Population Index*, 62(3), blz. 397-418.
- 8 Zie bijv. Van der Meer (red.), a.w. noot 7.
- 9 Peter Gammeltoft, *Remittances and other Financial Flows to Developing Countries*, Kopenhagen: Centre for Development Research, 2002.
- 10 Shivani Puri & Tineke Ritzema, *Migrant Worker Remittances, Micro-Finance and the Informal Economy: Prospects and Issues*, Genève: ILO, 1999; Claudia M. Buch, Anja Kuckulenz & Marie-Helene Le Manchec, *Worker Remittances and Capital Flows*, Kiel: Kiel Institute of World Economics, 2002.
- 11 De Minister voor Ontwikkelingssamenwerking noemde in 2003 'migratie en ontwikkeling' als een van de tien accenten voor het beleid van ontwikkelingssamenwerking (brief aan de Tweede Kamer; 17 juni 2003).
- 12 Dilip Ratha, 'Workers' Remittances: An Important and Stable Source of External Development Finance', in: *Global Development Finance 2003*, Washington: World Bank, 2003, blz. 157-175.
- 13 Devesh Kapur, *Remittances: The New Development Mantra*, Paper prepared for the G-24 Technical Group Meeting, 2003.
- 14 Hein de Haas, *Migration and Development in Southern Morocco. The Disparate Socio-Economic Impacts in the Todgha Oasis Valley*, proefschrift, Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen, 2003.
- 15 Han Entzinger, *Future Trends in European Migration: Sociological Perspectives*, Conference paper, 'What Europe for Tomorrow', Wenen, 27-30 september 2000.
- 16 A. de Jong, H. Nicolaas & A. Sprangers, 'Bevolkingsprognose 2000-2050: Kunnen in de toekomst meer arbeidsmigranten worden verwacht?', in: *Maandstatistiek voor de Bevolking*, 49, nr 3, 2001.
- 17 Nigel Harris, *Thinking the Unthinkable: The Immigration Myth Exposed*, Londen: I.B. Tauris, 2002; Martin, a.w. noot 4; OECD, *Trends in International Migration*, Parijs: OECD, 2004.
- 18 Douglas S. Massey, Joaquín Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino & J. Edward Taylor, *Worlds in Motion*, Oxford: Clarendon Press, 1998; De Haas, a.w. noot 14; Harris, a.w. noot 17.
- 19 Voor recente pleidooien voor vrije migratie zie bijv. Jagdish Bhagwati, 'Borders Beyond Control', in: *Foreign Affairs*, januari/februari 2003; Harris, a.w. noot 17. Neo-klassieke economen en liberalen behoren internationaal tot de sterkste pleitbezorgers van zo vrij mogelijke migratie. De eersten stellen dat dit tot de meest optimale allocatie van productiefactoren leidt en daarmee tot grotere algemene welvaart. Liberalen benadrukken dat vrijheid van mobiliteit een grondrecht is, dat mensen geen bezit van staten zijn en zo min mogelijk in hun mobiliteit mogen worden beperkt zolang zij geen bedreiging voor de rechtsorde vormen. Sommigen stellen dat vrije migratie verzorgingsstaten zal ondermijnen, en dat daarom enige vorm van regulering noodzakelijk is, bijvoorbeeld door selectie van migranten en gefaseerde toegang tot collectieve voorzieningen. Voor anderen zal dit eerder een argument zijn deze voorzieningen meer in algemene zin af te slanken.

#### Over de auteur

DR HEIN DE HAAS is als onderzoeker en docent verbonden aan het CIDIN (Centre for International Development Issues Nijmegen) van de Katholieke Universiteit Nijmegen.